

Ido-Saluto!

Editita dal Gemana Ido-Societo
1/2010

Nia estaleyo sur la EXPOLINGUA 2009

La Zamenhof-parko en Berlino
(2 f. es)

Kara lekteri!

Cafoye ni volas skribar kelketo pri la konteno di ca numero. Quale vi savas, 95 yari ante nun komencis la Unesma Mondmilito, qua finis kin yari plu tarde per paco-kontrato en Versailles. La rezulto di ca milito donis motivo a la naziisti ecitar la Germana popolo e komencar nova milito, qua esis mem plu terorigiva e fine precipitis la propra popolo e tota Europa a kolosala katastrofo. Ni esas certa, ke la du artikli pri Sarajevo e Versailles klarigas komenco e fino di ca milito sur historiale korekta fundamento. Ni koncias, ke dum la pasinto ni publikigis multa biografii di famoza homi, ne nur di Germania, ma anke di altra landi. Future ni volas skribar plu multe anke pri altra temi. Por atingar ica skopo ni bezonas via helpo, plu multe kam til nun. Mencioninda esas nia penado helpar la Germana lernanti di Ido. Ye la fino di omna kayero vi povas trovar artiklo pri problemi linguala.

Ni deziras a nia lektantaro sanoza, joyoza e sucesoza nova yaro!

Via redakterio

Zamenhof-parko

En la somero 2009 la Berlinan Esperantisti inauguris mikra parko e nomizis ol segun Ludwik Zamenhof. Dum la inaugurala festo inter la gastis anke la urbestino di la quartero Lichtenberg esis prezenta. La parko situesas ne fore de la staciono Lichtenberg e tre proxim la Esperanto-domo en la ‚Einbecker Straße‘. La privata edificio esas un de centri di la Esperanto-movimento en Germania. Ibe trovas mikra biblioteko e chambri por docar. Pluse on ibe editas informili e propagili. Cayare la Esperantisti mondvaste festas la 150esma nasko-aniversario di la kreinto dil artificiala linguo Esperanto. Ye venerdio, la 18esma di decembro 2009, eventis la totlanda festo honorizinta L. Zamenhof en Berlin-Lichtenberg. Ca memorigiva kunveno eventis en la Max-Taut-skolo ed esis organizita da la German Esperanto-Ligo, la German Esperanto-Yunaro e dal ambasaderio di Polonia. Anke kelka membri dil Idoamiki Berlin honorizis ca eminenta persono per lia prezenteso, pro ke la famoza linguisto ed okulisto d-ro Zamenhof esas anke un de la patri dil Idolinguo. Por to la Idisti mantenas la tradiciono honorizar omna genioza homi, qui ofris linguala helpilo valoroza a la homaro. Lo ja eventis en Warszawa por Zamenhof ed en Tallinn por E. de Wahl.

(a:es)

Hike parolas la prezidanto

Estimata membri e simpatieri dil Germana Ido-Societo,

kun grandega plezuro me povas, danke a l'incio da nia Idoamikino Ingrid Surprayan de Tübingen, preinformar vi hodie pri la termino e loko por l'internaciona Ido-renkontro 2010.

La direktantaro dil Germana Ido-Societo kordiale invitas omna Idisti ed intereseми asistar l'internaciona Ido-renkontro 2010.

L'internaciona Ido-renkontro 2010 eventos dum la tempo inter jovdio, la 19ma di agosto 2010 (arivo) e mardio, la 24ma di agosto 2010 en la Badenia-Wurtemberg universitato-urbo Tübingen proxim la chefurbo de Badenia-Wurtemberg Stuttgart.

Kadre di ica renkontro esas propozita aranjar apud la kustuma la laborkunsidi ed exkursi informestaleyo pri Ido e pri ULI en l'urbo Tübingen ed Ido-kurseto por intereseми.

Necesa kondiciono por sucesoza realigo di ica propozo kompreneble esus l'asisto e kunhelpo di multa experiencoza Idisti.

Pro ke l'internaciona Ido-renkontro 2010 eventos en Germania, kadre di ca evento anke aranjesos la yarchefkunveno 2010 dil Germana Ido-Societo.

Ol eventos ye saturday, la 21ma di agosto 2010, ye 14.00 kloko en Tübingen.

Ad ica yarchefkunveno esas invitata omna membri di GIS ed omna altra intereseми.

La direktantaro dil Germana Ido-Societo pregas omna membri di ULI e di GIS ed omna intereseми notar la termino dil Ido-renkontro 2010 ed anunciar la partopreno til maxim tarde la 15ma di aprilo 2010.

Plusa informi ed elektronika la anuncformulario tam balde kam posible trovesos ye l'interreta adreso:

<http://www.ido.li/index.php/ULI/Idorenkontro2010> .

Me ja nun prejyas pri multnombroza partoprenanti dil internaciona Ido-renkontro 2010 e dil yarchefkunveno di GIS 2010 en Tübingen.

Amika la saluti a vi omna

Frank Kasper

prezidanto dil Germana Ido-Societo r.s.

EXPOLINGUA 2009

Rezumez ni kelkete la rezulto di la EXPOLINGUA 2009 en la Rusa Domo por Cienco e Kulturo. Segun oficala informo cayare 204 expozeri de 31 landi prizentis su. Cirkume 13 000 vizitanti informigis su pri 50 lingui. La protektanto dil expoza esis Leonard Orban, la komisario Europana por poligloteso. Dum tri jorni (10 til 18 kloki), ni - sis membri dil Idoamiki Berlin – informis la kurioza ed interese ma vizitanti pri la strukturo e la importo lingual-politikala dil Ido-linguo. Parte la kontakti divenis longa konversadi. Ni konjektas, ke plu multa kam cent konversadi eventis. Apud nia estaleyo esis l'estaleyo di ula Braziliana universitato. Surprizante ita universitato esas situata en la stato federala Santa Catarina, qua esas proxima a la domicilio di nia amiko Herder. Ni donacis omna de nia propagili en Portugala linguo a la profesorino por elua studenti. L'Idoamiki Berlin accep-tis anke l'invito por diskursar koram studenti dil 'Friedrich-Schiller-Universität' en Jena pri l'Ido-linguo.

Vere multa homi vizitis nia estaleyo, inter li multa exterlandani, kun qui ni mustas parte parolar Angle e Ruse. Quale en la pasinta yaro nia estaleyo esis dekorita da du granda afishi, de qui l'una esis konceptita da nia Hispaniana amiko Adrian Pastrana. A nia ofraji apartenis la Ido-kalendario 2010 ed Idala postkarti. Ensemble plu multa kam 100 diskursi esis anuncita. Nia du diskursi pri Ido ed altra artificala lingui eventis plankonforme kun bona suceso.

La nexta EXPOLINGUA Berlin eventos de la 19esma til 21esma di novembro 2010 itere en la Rusa Domo por Cienco e Kulturo en Berlin. Kompreneble itere ni volas partoprenar to. (a: es)

Kalendario 2010

Sub la interretal adreso <http://www.ido.li/kalendarios/cal2010.php> nia samideano d-ro Groth ofras kalendario, quan omnu povas imprimar. La dulara Kalendario en formato A 4 esas bone apta por skribtablo o por la muro.

De exotika zeko-speci rezultas nova riski

Plura mili de homi en Brandenburg maladeskas omnayare de boreliofo

Brieskow-Finkenheerd – Kun la acensanta temperaturi danjerozskas en la naturo di Brandenburg. “Zeki esas ja avan-marchanta amasatre”, dicis Thomas Talaska, chefo dil instituto por morbi transmisebla per zeki en Brieskow-Finkenheerd. Ja depos komenco di marto l’animali esas itere voyiranta. Segun Talaska lo danjeroza ne esas la morduro en su. Plu juste l’animali transmisas per lia salivo amasatre virusi, bakterii e mem toxiki. Plura mili de homi di la lando Brandenburg maladeskas omnayare pro zeki-morduri de boreliofo, de yaro a yaro lia nombro acensas per dek po cent. Boreliofo en Brandenburg esas anuncdebanta. Intertempe kuracati e mediki esas sentema, pro to la morbo diagnozasas e traktesas rapide, dicas l’experto. Altrakaze boreliofo povas efektigar ne-reparebla korpala domaji, quale paralizo e kordio-morbi. On okupas su pri vacin-serumo.

Segun l’experto omnayare en la tota Germania 200 til 300 ne-vacinizita homi maladeskas mezvalore de la pre-somera meningo-encefalito (FSME). En la risiko-teritorii en

Bavaria, Badenia-Wurtemberg, Sud-Hesia e parti di Sud-Turingia esez rekomendata vacinizo por la habitanti e la turisti. La serumo esus receivebla bone. La sanesala riski pro zeki acensas kreskante, pro ke pro la chanjo di la klimato plu multa speci exotika establisas su anke en Brandenburg. E li portas en su grandaparte ankore nekonocata morbo-jermi, quale l’exameni di la Robert-Koch-Instituto pruvus. “Intertempe la Auwald-zeko, venanta de Sud-Europa, establisas su che ni. Ofte ol portas en su efektigeri di tifo”, explikis Talaska. Exempleri trovesis precipue en Potsdam-Mittelmark e la regiono inter Königs Wusterhausen ed Erkner. Ja non Brandenburgani esis mordita da ta agresiva zeko-speco.

La Auwald-zeko esas cirkume trifoye tam granda kam la hundo-zeko, e havas un blanka shildo ed obskura makuli. Unesmafoye 2005 lu deskovresis en la foresti di Königs Wusterhausen. Ca speco esas sat multe atakema. “Lu ne vartas en la bushi e hegi til ke lu povas trans-irar, ma lu atakas vizante”, tale l’experto. Du yari ante nun on deskovris en Brieskow-Finkenheerd ula zeko, qua havis plu longa gambi e plu hela kolorito kam l’ordinara hundo-zeko. “Fine ni identigis lu kom relikto-zeko, ula zeko-speco konocata til nun nur en Est-Europa”,

dicas la virologiisto.

Ulo nova en Germania, ma ne ja en Brandenburg, esas la Hyalomma-zeko, ula speco Mediteranea, qua surprizas per lua red-flave ringizita gambi e povas transportar hemoragiala febro. Segun raporti da Germana soldati, qui dum militala expedicioni en

stranjera landi konoceskis la Hyalomma-zeko, ca speco esas ankore plu ajila kam la Auwald-zeko. Talaska konsideras kom posibla, ke anke la Hyalomma aklimatesos en Brandenburg.

ddp

(t: gs)

La hidrogen-futuro di Islando

Experimenti dum la lasta yari konfirmas expekto por nova brul-substanco

Dum la lasta yari Islando supleas duktanta rolo relate l'uzado di hidrogeno kom brul-substanco. La skopo esas la kompleta ne-dependeso dil insulo de fosila brul-materio dum la nexta generaciono. Ka lo esos atingebla, dependas precipue de la volo dil automobil- e motor-produkteri.

Ja en la yaro 1998 l'Islandana guverniero deklaris sua intenco permutar la transport-sektoro de fosila brul-materio a hidrogeno, qua esas fabrikebla per rinovigebla energio-fonti. Ja depos 1970 on exploras pri l'uzado di hidrogeno en l'universitato di Reykjavik. Saliana esas pro to Bragi Arnason, qua dume divenis internacione laudata specalisto. La norda insulo provizas su ja delonge relate elektro e kalorifado per rinovigebla energio-fonti. L'energio, quon ol bezonas, derivas ye 85 po cent ek hidroelektriferii e la restajo venas ek geo-kaloro.

Quankam Islando havas nur cirkume 300 000 habitanti, dum la lasta yari la konsumo di energio kreskis grandege, e la konsumo po singlu esas la maxim alta en Europa. La amba maxim grava domeni ekonomiala esas la kauzo pri to. Danke la chipa elektrofluo Islando esas un di la maxim importanta aluminio-produkteri. La lando posedas samtempe un di la maxim granda pesk-navaro kun granda bezono de fuelo. Komune kun la automobili di la populo ol esas responsiva por la CO₂-ekpulso esanta super la mez-valoru Europana. L'importaco di fuelo samtempe charjas la pago-bilancio.

La precale avantaĵoza solvuro di la fuel- e CO₂-problemo esas evidenta. Profesoro Arnason volas uzar la riĉe existanta hidro-forco por la produktado di hidrogeno. Esas taxita, ke la potencala produktado esas proksime 64 terawat-hori, di qua cirkume la duimo esas uzebla profiteze. La cadia produktado relate uzado di hidro-forco esas 7 TWh po yaro. Arnason havas l'ideo permutar la tota trafiko a hidrogen-motori inklusive la pesk-navaro. L'investi kompare a plu granda landi esus moderata. La hidrogen-specialista taxas la suplementa energio-bezono por la hidrogen-produktado ye 5 TWh. Ja per la catempe existanta teknologio hidrogen-automobili povas vehar cirkume 480 kilometri per un tankedo. Do kin hidrogen-stacioni suficus por unfoye cirkumvehar Islando.

La granda automobil-produkteroj dum la lasta yari probis sua modeloj sur la stradi di Rejkjavik. De 2003 til 2007 oni engaĝis probe plura Mercedes-omnibusoj por la regulala lineo-servo. Prezente la kompanio por lokaco-veturoj Hertz lokacas anke plura hidrogen-automobili. L'entreprenoj estas subvencionitaj dal EU. En Islando estas projektita unesme permutar la publika transportiloj, pose la privata veturoj e fine la pesk-navaro. Establisado di hidrogen-motoroj en navoj estas teknikale plu des-facila, pro ke la plu alta povo mustas esar kombinebla kun plu granda disto e rezistiveso kontre influoj naturala. Til nun existas nur un probeyo en la avizo-navo por cetacoj "Elding" por la fluo-provizado ed un help-motore.

La prezenta experiment-rezultoj indikas, ke pos kelkaj yari l'energie-intensa hidrogen-produktado ekonomiale responsive posibles en granda quanto, e ke la cadia problemoj en-magazinigar la gaso estas solvenda. Lore la Islandanoj revo pri ula hidrogeno-socio povus divenar realeso.

Artiklo da Andreas Knudsen, ek "Neues Deutschland" (1. 9. 08)

Miraklo

Apud la Franca-Germana frontiero.

Doganisto: "Ka vi havas irgo dogan-debanta?"

Teitelboim: "No."

Doganisto: "E quo estas en ca botelo?"

Teitelboim: "Aquo de Lourdes."

La doganisto apertas la botelo – en ta estas Franca konyako.

"Vere", Teitelboim astonante, "itere eventis miraklo!"

L'enigmato di la heredigo

175 yari ante nun naskis la Germana zoologiisto August Weismann

Ne savinta to, quon hodie ni qualifikas kom genetiko, naturciencisti dum la 19esma yarcento developis diversa teorii por interpretar la heredigo. Mem la solida Charles Darwin, kande il 1868 formulizis sua pangenezohipotezo, ravisesis per la sequanta spekulado: Omnia celuli di la korpo sekrecas mikrega partikuli, qui per la sangala cirkulo atingas la jerm-celuli e de ibe la nexta generaciono. Pro ke ca partikulari povas esar modifikita da influi di la cirkumajo, exemple per uzado o ne-uzado di organi, de qui li venas, posibles ke propraji di la korpo aquirinta individuale transiras de un generaciono a la sequanta.

Kelka raporti de ta tempo semblis afirmar la supozo di Darwin. Por exemplo Ernst Haeckel skribis, ke de ula bovulo esis aplastita la kaudo da pezozo fenej-pordego, pos quo la bestio de nun nur genitis sen-kauda bov-yuni. Ma esis anke esploristi, qui quale la Germana zoologiisto August Weismann dubi-

tis la vereso di tala naraci e qui ekskluzis la heredigo di aquirinta propraji. Por konfirmar empirikale sua rezuko 1887 Weismann ekzekutis experimento, qua probable nuntempe esus ecitanta multa kritikato. Il amputis dum 22 generacioni de blanka muso la kaudi, sen ke pose anke nur un sen-kauda muso videskis la lumo di la mondo. Advere per to esas demonstrata, tale lua rezumo, ke mem mutiluri di la korpo ne povas influar ne-mediale la heredala materialo.

August Weismann naskis ye la 17esma di januaro 1834 en Frankfurt am Main kom filiulo di profesoro gimnaziala. Il studiis medicino en l'universitato Göttingen e laboris plu tarde kom praktikala mediko en sua hem-urbo. Ja tatempe il turnis su vers la biologiala esploro ed obtenis akademiala aprobo precipue pro sua laboruri pri l'embriogenezo dil insekti. 1873 ye l'universitato Freiburg il aceptis la katedro pri zoologio, quan il okupis til 1912, quankam intertempe anke altra universitati ofris katedro a lu. Weismann mortis ye la 5esma di novembro 1914 pos kordio-atako en Freiburg.

Granda experienco dum sua ciencala vivo divenis la lektado

di la libro da Darwin “Pri l’origino di la speci” (1859). Weismann dicis, ke il tra-lektis ita libro sen pauzo kun kreskanta entuziasmo.

1909 dum ula solena diskurso il dicis: “Kande me finabis la lektado, me stacis sur la fundamento dil evoluciono-teorio e de lore ne havis motivo abandonar ol.”

Ultre to Weismann klarigis, ke dum la ri-produkto sexuala o la ri-kombino di la matrara e patrara hered-substanci grand-nombra variebla decendenti genitesis, qui erste dum duesma pazo dependas

de la selekto naturala. Il refuzis ula permeado inter ambiente e hered-substanco segun la maniero di la pangenezo-hipotezo. Vice to il agnoskis kom vera, ke ye mult-celula animala la ri-produkto esas ligita a specala jerm-celuli, qui dum l’evoluciono dil individuo separas su frue de la korpo-celuli e tale privacas su de lia influo. O per moderna nocioni dicita: L’informo di la korpo-proteini ne povas transportesar a la DNA.

La kontrea opiniono, quan on nomizas kurte Lamarckismo, per to ne esis mortigita, ed en Sovietunio dum la Stalin-ero mem nove florifis. Hike Weismann reputesis kom “borgezala biologisto”, dum ke la genetikisti kondamesis kom “reaktema Mendelista-Weismannisti”.

Kelka Sovietana ideologiisti deklaris, ke se ne existus heredigo di aquirita proprietaji, lore ne esus vera homala progreso. Esperez ni, ke ico esas eroro, nam fakte segun omna savo di la biologio aquirita proprietaji ne povas heredigesar.

Artiklo da Martin Koch, ek “Neues Deutschland” (18. 1. 09) (t: gs)

Solvo di enigmato: 1. Fort; 2. tam; 3. Island; 4. Taste; 5. tak;
6. Latte; 7. Most; 8. Gift; 9. Lock; 10. Mist

Solvo-vorto: Falsa amiki

Plu multe kam nur la turmo

En la tota mondo on konocas la Parisala Eiffel-turmo. Por multi ol esas absolute la simbolo por Francia. Nek kolda vento nek brulanta suno povas impedar la turisti exterlandana rangizar su paciente aden la serpento di la vartanti por juar la regardo a Paris de alteso de 300 metri. Pose multi kompras un de la hororigiva memorigilachi, qui eternigas la silueto dil Eiffel-turmo.

Por la chef-urbani la turmo esas omnadia kuliso, e pro to ne esas astonanta, ke til nun ne eventis expozoz pri la turmo o sua kreero Gustave Eiffel de Dijon. Nun on kompensas ca manko. Ye la 120esma aniversario di la konstruktado di la Tour Eiffel en la Parisala komon-domo til la fino di september eventis expozoz pri la vivo e verko di Gustave Eiffel. Preske omna expozaji venis ek la arkivo familiala, qua trans-donesabis a la stato.

Ultre multa fotografuri, modeli di konstrukturi e konstrukt-desegnuri, qui kun lia akurata linei e tenua ombraro esas komparebla a multa artistala graburi, la expozeyo prizentis anke nombroza fotografuri familiala, letri, film-taliuri e son-konservuri. Talmaniere la vizitanto povis ganar informiva impresoz pri la personego di la turmo-konstruktisto, qua esis til nun diskretega e pro to apene konocata. Samtempe hike klareskis, quon Eiffel praktikis ante e pos la konstruktado di la turmo, qua tatempe nomesis la “300-metri-turmo” ed erste plu tarde nomizesis segun ilu.

La ancestri di Eiffel lore nomesis Boenickhausen, venis de la vicinajo di Köln, e 1700 establis su en Francia. Gustave, qua erste 1880 oficale chanjigis sua familio-nomo ad Eiffel, naskis 1832 en Dijon. Il studiis injenior-cienci en Paris e komencis sua kariero che ula Belga firmo, qua mustis konstruktar fervoyala ponto trans la Garonne. La suceso instigis lu fondar sua propra firmo por metal-konstruktado. Por to il serchis muliero ek richa domo, quale letri pruis, quin Eiffel sendabis a sua matro e per qui il komisis elu pri la fiancitino-serchado. “Elu devas esar bona menajerino e matro, devas ne havar distingita karaktero e devas ne savar multo de la kozi di la vivo, tale ke el esas kontentigenda facile. Kande la justa muliero esis trovata, 1862 li mariajis su. Dum la 15 yari duranta mariajo el parturis kin filii, ante ke erste 32 yari evanta el mortis en parturo-lito. Eiffel ne esis komocionata extraordinare, ed anke

en letri, dokumenti, fotografuri o raporti da samtempani apene esas dekovrebla indici di sentimentis ye ilu. Kontree il esas maxim extere rinoviganta injeniero ed entraprezisto.

Il fondeskis sua reputeso internaciona kom mastro di la metal-konstruktado per la konstrukto di la audacoza arko-ponto trans la Douro en la Nord-Portugalana Porto. Sequas un ne min audacoza ponto trans la Garabit-valo en la Franca Massif Central, la kupolo dil observatorio di Nizza ampla de 84 metri, la fervoyala staciono di Budapest, la apog-pilastri di la liberes-statuo di New York e multa plusa konstrukturi, qui prokuras glorio a lu. Samtempe il ganas posedajo per la seriope produktita konstrukt-kompozuri facile muntinda por mikra ponti, qui uzesis amasatre en Franca ed Angla kolonii en Afrika ed Azia ed en Sud-Amerika. Kande la Franca guverniero okazione l'Universala Expozuro 1889 -100 yari pos la revoluciono- volis konstruktigar turmo alta de 300 metri, qua devas simbolizar la povo teknikala, la produktiveso ekonomiala e la pretendi universala di la lando, Eiffel ofras projeto, qua venas de du di sua injeniori e quan il kompris de li. Danke a sua relati politikala la anonco esas tale formulizita, ke nur il povas vinkar. Eiffel sorgas por la financizado per sua pekunio e bank-krediti. Por to il ganas la fundo por la konstruktado e la licenso relate l'uzado di la turmo dum 20 yari. Pose il devas itere demolisas olu per sua spensi.

La konstrukturo esas mastro-verko teknikala ed organizala. En la fabrikerio di Eiffel en la Parisala suburbo Lavallois-Perret la 18 000 peci fabrikesas tam sorgoze segun la konstrukt-desegnuri, tale ke sur la konstruktuyo oli inter-adaptesas sen irga limilo-stroko, ed oli povas kunligesar da du e duima milioni de riveti. Kande la turmo pos 27 monati duranta laboro – tri semani antetemppe – esas parfinita, Eiffel spensis strikte 7 799 401, 31 franki. Il evaluabis ok milion franki. Ca amortisabis su dum nur du yari.

Ecepte protesti da kelka artisti ed autori kontre la “leda monstro” la turmo esis aceptata rapide da la Parisani e la vizitanti dil urbo. Do dum plura yari ol plenigis la kasi per profito de milioni de franki. Dum la sama yari plu multa pekunion Gustave Eiffel aquis per la projeto e la konstruktado di la sluzi por la Panama-kanalo. Ma kande la konstrukt-kompanio mustis deklaras la bankroto e multa mikra acionieri ruinesis, on piloriagis publike Eiffel, pro ke il esis la sola uzufuktanto di la krizo. Ula tribunalo kondamnis lu a karcero de du yari, de qui il mustis quitigar nur poka dii, ante ke il amnestiesis. Bitrigite il retretis

de la aferi e pasis la lasta yardeki til sua morto 1923 kun fluego- e ventforco-experimenti ciencala sur la turmo ed en ula halo por fluego-experimenti, quan il konstruktigis e qua til hodie funkcias.

Eiffel ne mustis desmuntar la turmo, nam 1908 ol uzesis por l'unesma experimenti di la radiotelegrafado. To divenis taktikale tre avantaĵo por la Franca armeo dum l'Unsesma Mondmilito. La turmo komencis nova kariero kom portilo di radio- e tv-anteni. Erste 1931 la Empire State Building en New York diplasis la turmo de l'unesma plaso di la maxim alta edificio di la mondo. Prezente la Eiffel-turmo esas kun 6,8 milion paganta vizitanti omnayare la maxime vizitata konstrukt-monumento en la mondo – e ne laste ol facis la nomo di Gustave Eiffel ne-mortiva.

Artiklo da Ralf Klingsieck (Paris), ek "Neues Deutschland" (3. 8. 09)

(t: gs)

Medvedev montras exemplera moneto-peco di nova Mondala Pekunio che G 8

Da Lyubov Pronina

Rusa prezidanto Dmitry Medvedev ilustris sua voko a suprenaciona pekunio por remplasar la dolaro, per tirar ek sua posho exemplera moneto-peco di "unionita futura mondala pekunio."

"Yen ol," Medvedev dicitis a raporteris hodie en L'Aquila, Italia, pos kunveno dil Grupo di ok nazioni. "Vi povas vidar ol e tushar ol."

La moneto-peco, qua portas la vorti "uneso en diverseso," fabrikesis en Belgia e prizentesis al chefi dil delegitari di G 8, Medvedev dicitis.

La questiono di supranaciona pekunio "koncernas omnu nun, mem la monetiferii," lu dicitis. La proba-peco "implikas, ke li preparas ol. Me opinionas, ke ol esas bona signo, ke ni komprenas quante sendependa ni esas."

Medvedev propozadis krear mixuro de regional rezerv-pekunii, kom parto dil traktado dil globala krizo financala, dum ke on dubitas la futuro dil Usana dolaro kom global rezerv-pekunio. La Rusa propozis al kunveno di la G 20 en London en aprilo inkluzis la kreo di suprenaciona pekunio.

Segun Bloomberg.com (10. 07. 2009)

(t: James Chandler, Anglia)

Imajo pag. 17

Quale l'Unesma Mondmilito komencis

La pafi en Sarajevo

Ye la 28esma di junio 1914 arki-duko Franz Ferdinand, la Austria-Hungariana tron-sucedanto, vizitis Sarajevo, la chef-urbo di Bosnia. L'imperio Austria-Hungaria lore inkluzis la teritorio di la cadia stati Austria, Hungaria, Chekia, Slovakia, Slovenia, Kroatia e Bosnia, pluse l'estala Galicia (nun ad Ukrainia) e Transilvania (nun a Rumania).

Dum ta somer-jorno 95 yari ante nun dominacis serena sun-lumo. La arki-duko vehis en kabrioletto, di qua la tendo esabis retro-turnita. Cirkume 10.45 kloki lua duktisto frenagis ye l'eniuro di la Franz-Joseph-strado por turnar. Ye ica instanto ek turbo yuna viro precipitis su adavane kun pistolo. De kurta disto il pafis dufoye. La arki-duko e sua spozino Sophie, dukino de Hohenberg, esis atingita mortigive.

La atentero e la "Nigra Manuo"

La morto-pafero nomesis Gavrilio Princip ed evis 19 yari. Il esis Bosniana Serbiano, filiulo di ula rurano. Depos 1912 il frequentis la gimnazio en Beograd e vivis povrege. Dum l'unesma Balkan-milito il probis juntar su a la Serbiana ne-regulala trupi, Komitachi, ma on refuzabis ilu pro sua mikra staturo. De lore kun samideana yunuli il revis pri la liberigo di la sudslaviala teritorii di Austria-Hungariana, pri tiran-ocido e martir-morto.

L'imperiestro di Austria e rejo di Hungariana, Franz Joseph I., 1914 ja evis 84 yari. On mustis expektar balda chanjo di monarko. Princip e sua amiki konsideris l'energioza Franz Ferdinand kom danjeroza enemiko. Kande li saveskis, ke il venos pro manovri a Bosnia, li decidis ocidar ilu. Li recevis armi da la sekret-organizuro "Unionigo o Morto", nomizita anke "Nigra Manuo", guidata da la chefo di la Serbiana sekret-servo militala, kolonelo Dimitrijevic. Fido-viri di la "Nigra Manuo" instruktis Princip e kompani relate manu-agado di paf-armi e sluzigis li trans la frontiero a Bosnia. La Serbiana guvernierio ipsa opresesis da la "Nigra Manuo" e ne partoprenis la preparado dil atentato.

Lo e eventis dum ula tempo, kande la tensado pluakutigabis su inter la German-Austriana povo-federuro ed ita di Britania, Francia e Rusia,

la ‚Entente‘. En Austria-Hungaria ula “partiso militala” guidata da Conrad von Hötzendorf volis duktar atako-milito kontre Serbia pretextante la atentato, por disruptar ca stato. Ma dop Serbia stacis olua protekt-povo Rusia. Austria-Hungaria povis riskar atako nur lore, se ol esis certa pri la helpo militala da Germania.

Ye la 5esma e 6esma di julio komisarii dil Austriana guvernerio questionis che imperiestro Wilhelm II. ed kancelero imperiala Bethmann-Hollweg, quale Germania reaktus en la kazo di atako kontre Serbia. L’imperiestro e la Germana guvernerio imperiala skribis risikoza blank-ckeko a la Wienala guvernerio – explicite anke en la kazo, ke Rusia intervenus en la Austria-Serbiana milito. En la sofisma expekto, ke Austria-Serbiana milito povus lokizesar, dum la posa semani li presis Austria-Hungaria al atako. Koncerne to li riskis konciante, ke la expektita lokalizigo falius e la konflikto enfluus a granda Europana milito. L’imperiestro, la kancelero e la guidistaro militala departis del opiniono, ke dum la venanta yari la militala povo-relato chanjus favore la ‚Entente‘-povi, ma instante vinko di la Germana-Austriana federuro ankore posiblesus.

Ye la 23esma di julio l’Austriana guvernerio sendis ultimato a Serbia. Olta esis intence tale formulizita, ke la Serbiana guvernerio ne povis aceptar ol. Exemple on demandis, ke organi dil Austriana guvernerio esez yurizita por kun-laborar ye la supresado di la Grandserbiana movado e la inquestado pri la partoprenanti di la atentato. La Serbiana guvernerio respondis tre konciliante, ma refuzis la du citita pretendi.

La Berlinala ultimato kontre Moskva

Pro to ye la 28esma di julio l’Austriana guvernerio deklaris la milito a Serbia. Ye ca dio startis la rotaro di la militala federi e projekti. La Rusa guvernerio imperis ye la 30esma di julio kom unesma la mobilizo di sua militaristo. Pro to la Germana guvernerio imperiala sendis ye la 31esma di julio ultimato, per qua ol demandis nuligar la mobilizo. L’ultimato restis sen respondo.

Ye l’unesma di agosto Francia e Germania aranjis la mobilizo e ye la sama dio la Germana guvernerio imperiala deklaris a Rusia la milito. Ye la 3esma di agosto sequis la Germana deklaro di milito a Francia. Un dio plu tarde Germana trupi atakis la neutra Belgia, e Britania deklaris la milito a la Germana Imperio. L’ocidado di la populi komencis.

La dikturo de Versailles

„La horo di la grava liquidaco esas veninta“, la prezidanto di la paco-konfero en Versailles, la Franca prezidanto di la ministraro Clemenceau deklaris ye la 7esma di mayo 1919 en la spegul-salono di la kastelo proxim Paris. “Vu demandis paco de ni. Ni voluntas donar ol a vu”, tale parolis “la patro di la vinko”, quale lu esis nomizita en Francia. Pose il transdonis a la Germana ministro por extera aferi, Graf von Brackdorff-Rantzau, guidanto di la Germana delegitaro, la libro kun 80 000 vorti, qua kontenis la paco-kondicioni.

“Maxim kruela sorcerala martelo”

La Germana esforcis ganar diminutado di la kondicioni faliabis malgre refero a la revolucionala kombati en Germania. Pro to la Germana ministro selektis la plu akra redakturo di la du paroli, quin il kompozabis por la acepto di la kontrato. Il refuzis la nura kulpo di Germania pro la komenco di la milito, nam de ica tezo dependis la moral-politikala pretendo di la vinkinti relate la ruda teritorio-ceduri e la grandega reparacion-demandi. Lore la aristokrato metis sua blanka glacita ganti, signatis la recevo e lasis jacanta ol sur lua plaso. Ula nemiskomprenebla gesto – il ne volis sordigigar sua manui.

Tra omna strati di la Germana popolo pasis ondo dil indigno, qua per la dextra partisi e la nacionalistala jurnalistaro esis ankore ecitata. Ye la 12esma di mayo en la nova festo-salono di la Berlina universitato la socialdemokrata Reichskanzler Philipp Scheidemann karakterizis la dika libro, en qua cent alinei komencis per la vorti “Germania renuncas ... kom “maxim hororoza e maxim kruela sorcerala martelo”, per qua on volas “extorsar de ula granda popolo la agnosko di propra ne-digneso, parceligeso, sklavigeso e hiloteso”. Ti esis forta vorti. Scheidemann e la sequanta paroleri konkordeskis: “La kontrato esas ne-acceptebla.” “Ne-exekutebla” esabus plu racioza formulizo. Ye la fino di sua parolo Scheidemann klamis emfazante: “La manuo sikeskez, qua tale katenizas su e ni!”

En la politiko emociguri efikas nur instante, ma por longa duro li esas mala konsilanto. Do eventis, ke ye 20esma di junio 1919 la guvernierio Scheidemann mustis retretar, kande la rezolvo por la signato di la “Versailles-a dikturo” mustis realigesar, kande la rezolvo por la signato

di la “Versailles-a dikturo” mustis realigesar, malgre omna rezisto. Ol eventis ok dii plu tarde, ye la 28esma di junio 1919. Per to finigesis formale l’Unesma Mondmilito. Fakte ol finabis ye la 11esma di novembro 1918 per la armistico di Compiègne.

La teoriisto di la socialdemokratio pensante en dimensioni historiala, Karl Kautsky, referis dum la diskutado pri la kontrato di Versailles a la Wienala kongreso 1815, dum qua mem Graf Metternich e la monarkistala diplomacisti dicernabus inter la Franca popolo e Napoleon. Plu tarde multa kritikeri, anke en la kampeyo di la federiti, judikis, ke la rudeso di la paco-kontrato esis responsiva por la aparo di la naci-movado. Fakte l’ecitegado di la nacionala pasioni kontre la “des-honoro di Versailles”, juntite kun la poniardo-stroko-legendo pri “la armeo nevinkita dal enemiko”, instigado kontre la “novembro-krimineri”, formacis la krampono ideologiala por nacionalismal-revanchistala povi.

L’unesma parto di la kontrat-verko kontenis la statutaro di la populpakti. Sequis la regulizo di frontier-questioni. Germania mustis retrodonar inter altro Alsacia-Lotringia, renuncar West-Prusia, Supra-Silezia e parti di Est-Prusia. La ceduri di teritorii concernis un oktimo di la tota teritorio ed un dekimo di la popolo. Esis fixigita la renunco relate kolonii, la libro di parti di la milito- e komerco-navaro, la renunco relate grava armi, tanki e submara navi, la redukto di la militistaro a 100 000 soldati, la des-kompozado di la granda general-stabo, la livrado di la tota milit-materialo e l’extrado di la milit-krimineri, a qui apertenis anke Imperiestro Wilhelm II. e Generalmarshalo Hindenburg. La reparacionpaji esis fixigita a sen-mezura 132 miliard ora marki.

Ja lore existis inteligenti, qui referis a la kontrato di Brest-Litowsk, en qua dum la printempo 1918 Germania extorsis Soviet-Rusia. On referis anke a la diskutado pri la skopo militala di la yari 1914/15, kande la Germana anex-politikisti, grand-industriisti e granda proprieteri rurala demandis sen-mezura multo. Lore skribis ula “Aldeutscher”: “La futura paco darfas cedar nulo al enemiko kam l’okuli por plorar pri lua desfortuno.” Nun triumfis l’altri.

L’intenci di la generali

Ante omno la membri di la “Reichswehr” e la “Freikorps” votis kontre la Kontrato di Versailles, qui sentis stuporeso precipue pro la redukto di la militistaro. La generali mem intencis la rikomenco di la milito, projetis sub la devizo “Operation Frühlingssonne” atako de Silezia ed Est-Prusia kontre la nove institucita stato Polonia.

La tota historio di la Weimara Republika esas historio dil revizo di la Kontrato di Versailles. Per la opinio di la Prusiana ministro di militala aferi, di la Wurtembergana kolonelo Walter Reinhardt koram sua konfidencario, general-stabo-oficiro Albrecht von Thaer dum printempo 1919 manifestesis l'intenci di la alta militisti: “La skopo restas libera Germania posible itere en l’olima fronti, kun la maxim nova armi Ye la nuna rapideso dil antiqueskado di omna armo la lasta armizinto divenos la maxim bona armizinto.” Thaer opinionis, ke on povus atingar ica skopo pos 30 yari. Reinhardt respondis: “Granda eroro. Ni devas ed esos kapabla por lo pos 15 yari.” Realistala predicajo, ma detrimentinta la populi, qui kredabis, ke l’Unesma Mondmilito esabus la lasta. 1935 Hitler instalas la generala obligo a la militservo, e 1940 Germana ‘Stukas’ aviacis e Germana ‘Panzer’ vehis tra la Maginot-lineo.

Artiklo da Erwin Könnemann, ek “Neues Deutschland” (27.6.09)

(t: gs)

L’evo

Fiancitulo perceptis profunda rugo en la vizajo di sua fiancino e demandis lua evo. Pri to el dicis: “Cirkume duadek-e-kin, duadek-e-sis yari.” “En la mariaj-kontrato”, il dicis, “esas skribita tua evo per triadek-e-ok yari, ma me esas certa ke tu esas plu olda. A me tu darfas ya dicar la verajo.” “Do me evas vere quaradek-e-kin yari”, dicis la fiancino. Ma la fiancitulo ne esis konvinkata e gambitis elu. “Me mustas kovrar la saluyo, altrakaze la rati par-manjos la salo”, il dicis. Pos ito la fiancino klamis: “Absurdajo! Me vivas hike ja sisadek-e-ok yari e nultempe me audis, ke rati manjas salo.”

Ek “Liebesgeschichten des Orients”, Leipzig 1925

Imajo di la moneto-peco segun la propozo dil Rusa prezidanto Medvedev

Artiklo pag. 12

Jubilei ed eventi 2010

150 yari ante nun

09. di novembro 1860: Komenco di la civila milito en Usa

130 yari ante nun

1880: Unesma publikigo dil help-linguo ‚Volapük‘

100 yari ante nun

06. di marto 1910: 130 000 homi protestas en Berlin kontre la triklasala elekto-yuro en Prusia

01. di decembro 1910: Inaugurajo dil unesma metroo urbala di Germania en Berlin-Schöneberg

80 yari ante nun

1930: Unesma publikigo dil help-linguo ‚Basic English‘

75 yari ante nun

10. di septembro 1935: Parlamentala dekreto favore la ‚Nürnberger Gesetze‘, qui formacis la fundamento por la persekutado di la Judi

65 yari ante nun

08. di mayo 1945: Fino di la Duesma Mondmilito

60 yari ante nun

05. – 08. di agosto 1950: Unesma Ido-konfero internaciona pos la Duesma Mondmilito en Colmar (Francia)

50 yari ante nun

16. di marto 1960: La ‚Bundestag‘ dekretis la privatigeso di la ‚Volkswagenwerk‘ kontre la voti di la SPD

20 yari ante nun

03. di oktobro 1990: Uneso statala di Germania

En ca yaro

19. – 24. di agosto 2010: Ido-renkontro internaciona e la yarchefkunveno dil GIS en Tübingen

19. – 21. di novembro 2010: EXPOLINGUA en Berlin

Die Akkusativendung -n

In der normalen Wortfolge im Satz steht das Subjekt vor dem Akkusativ-Objekt. Im Heft 4/2009 des Ido-Saluto wurde schon darauf hingewiesen, dass bei Verletzung der normalen Wortfolge (Inversion) an das Objekt ein –n angefügt wird, um Subjekt und Objekt zu unterscheiden und damit Zweideutigkeiten zu vermeiden.

Wenn man beispielsweise sagt:

La leono manjas muso.

dann versteht man, dass gemeint ist: Der Löwe frisst eine Maus.

Der Löwe ist der fressende und eine Maus die gefressene.

Das Akkusativobjekt muss also nicht als solches mit –n gekennzeichnet werden.

Wenn man aber die **Inversion** verwendet, um z. B. stark zu betonen, dass die Maus gefressen wird, also nicht ein anderes Tier, dann setzt man die Maus an den Satzanfang und sagt:

Muson manjas la leono. = Eine Maus frisst der Löwe.

oder

Muson la leono manjas. = Eine Maus der Löwe frißt.

denn wenn man sagen würde:

Muso manjas la leono.

dann könnte man verstehen, dass eine Maus den Löwen frisst.

Oft verwendet man die Inversion in Relativsätzen oder Fragesätzen, wenn das Substantiv durch ein Relativ- oder Fragepronomen ersetzt wird.

Beispiele: La muso, **quan** la leono manjas, esas mikra.

Quon manjas la leono?

Akkusativobjekte stehen in Beziehung zu **transitiven** Verben, das sind Verben, die die Handlung des Subjekts direkt (ohne Präposition) auf das Objekt übertragen. Sie werden in Ido-Wörterbüchern entsprechend gekennzeichnet (tr.).

Neben den transitiven (oder aktiven) Verben gibt es **intransitive** Verben. Hier wird die Aussage über ein Subjekt nicht auf ein Objekt übertragen, sondern betrifft eine gewisse Qualität.

Beispiel: La leono esas bestio.

Hier wird ein Zustand, eine Qualität angezeigt. Eine Inversion würde nichts an der Aussage ändern, dass der Löwe ein Tier ist:

Bestio la leono esas = Ein Tier der Löwe ist.

Bestio esas la leono = Ein Tier ist der Löwe.

Es gibt auch gemischte Verben, die sowohl transitiv als auch intransitiv sind, z.

B. komencar = beginnen

Me komencas. = Ich fange an.

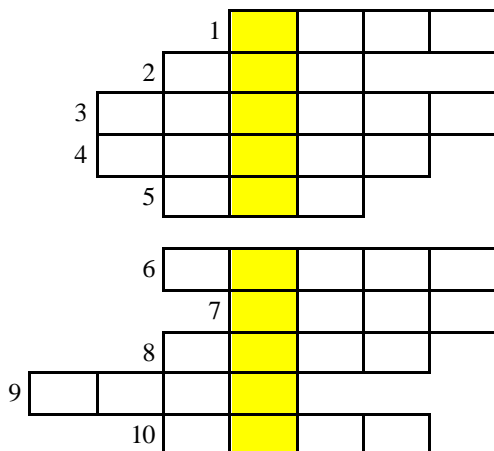
Me komencas la laboro. = Ich beginne die Arbeit.

(a: fm)

Enigmato

Vorti kun sama ortografio de diversa lingui esas nomizita da linguisti kom solvo-vorto:

1. Germana: fore
Angla: apog-punto milita
2. Rusa: ibe
Cheska: prezez!
3. Angla: insulo
Germana: lando nordeuropana
4. Germana: klavo
Angla: gustar
5. Rusa: tale
Polona: yes
6. Itala: lakto
Germana: stango
7. Slava lingui: ponto
Germana: cidro
8. Germana: toxiko
Angla: donato
9. Germana: lurez!
Angla: klozar
10. Germana: sterko
Angla: exhalado

(rg)

Ido-Saluto! Ederio: Germana Ido-Societo
Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin
od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin
ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft
Postbank Berlin
Konto 184566106, BLZ 10010010

La yara la abono kutas adminime
€ 5,00.

Por GIS-membri la abono-kusti
esas inkluzita en la membro-
kontributo.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),
A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)
a = auro; t = tradukero; f = fotografero